

BÜYÜK PEDRO (DELİ PEDRO)

(1672-1725)

Büyük Pedro Rus çarlarının en önde gelenlerinden biri kabul edilir. Başlattığı batılılaşma politikası Rusya'nın büyük bir güç haline gelmesindeki en önemli etkidir.

Petro 1672'de Moskova'da, Çar Aleksî ve ikinci karısı Natalia Narişkina'nın biricik oğulları olarak dünyaya geldi. Babası öldüğünde Pedro dört yaşına bile gelmemişti. Aleksî'nin ilk eşinden de on üç çocuğu olduğu için, uzun ve bazen de şiddet içeren bir taht mücadelesinin başlamış olmasına hiç şaşmamak gerekir. Bir keresinde genç Pedro hayatını kurtarmak için kaçmak zorunda bile kalmıştır. Baba bir ablası Sofya birkaç yıl kendisine naiplik yaptıysa da, Pedro'nun güvenliği ancak ablasının bu görevden alındığı 1689 yılında sağlanabildi.

1689'ların Rusyası geri kalmış bir yerdi, batı Avrupa'nın hemen her bakımdan yüzyıllarca gerisindeydi. Kasabalar Batı'da olduğundan daha az sayıdaydı. Serilik kurumu güçleniyordu – hatta serilerin sayılan artıyor, ama yasal hakları giderek azalıyor. Rusya ne Rönesans'tan ne de Reform'dan nasibini alabilmişti. Din adamları cahildi, edebiyat neredeyse yoktu, matematik ve tabii bilimler göz ardı ediliyor, hatta hor görülüyordu. Rusya; Newton'un kısa süre önce "Principia"sını yazdığı, edebiyat ve felsefenin de hızla gelişme gösterdiği batı Avrupa ile tezat oluşturur şekilde, neredeyse ortaçağlarda kalmıştı.

1697-98 yılları arasında Pedro batı Avrupa'ya, saltanatının geri kalan yıllarının tarzını belirleyen, uzun bir yolculuk yaptı. "Büyük sefaret"ine 250 kişi dahil etti ve seyahate onlarla birlikte çıktı. Piotr Mikhaylov takma adım kullanarak başka türlü görmeyeceği bir çok şeyi inceleme imkanına kavuştu. Yolculuğu sırasında Pedro bir süre Hollanda'da, Hollanda-Doğu Hint şirketinde gemi marangozluğu yaptı. Ayrıca, İngiltere'de Kraliyet Donanması'nın tersanesinde çalıştı, Prusya'da topçuluk üzerine eğitim gördü. Fabrikaları, okulları, müzeleri ve cephanelikleri dolaştı; hatta İngiliz Parlamentosu'nun bir oturumuna bile katıldı. Kısacası, Batı'nın kültürü, bilimi, endüstrisi ve yönetim teknikleri hakkında öğrenebileceği kadar öğrendi.

Petro 1698'de Rusya'ya döndü ve Rus devletini çağdaş ve batılı bir devlet haline getirmeyi amaçlayan, geniş kapsamlı bir dizi reforma girişti. Batı teknolojisini ve tekniklerini halka tanıtmak üzere birçok batılı teknisyeni Rusya'ya getirdi. Birçok Rus gencini de öğrenin görmeleri için batı Avrupa'ya gönderdi. Saltanat dönemi boyunca sanayi ve ticaretin gelişmesini teşvik etti. Bu dönemde yerleşim yerleri genişledi ve burjuva sınıfı hem sayıca hem de nüfuz açısından büyüme kaydetti.

Petro'nun tahtta bulunduğu dönemde, ilk kez büyükçe bir Rus donanması kuruldu. Dahası, ordu batı tarzında yeniden yapılandırıldı, askerlere üniforma ve modern silahlar verildi ve orduda batı tarzı talimler yapılmaya başlandı. Pedro, Rusya'nın sivil yönetimine birçok değişiklik getirdi; bunların arasında memurları babadan miras kalan konumlara getirmek yerine, gösterdikleri başarıyı değerlendirerek yükseltmek gibi akli başında bir reform da vardı.

Toplumsal meselelerde de batılılaşmayı teşvik etti. Sakalların kesilmesini öngören bir bildirme yayınlayarak (gerçi bu bildirgeyi sonradan değiştirdi) saray memurlarının batılılar gibi giyinmelerini ve tütün kullanıp kahve içmelerini emretti. Gerçi o günlerde bu emirlerin birçoğuna şiddetle karşı çıkılmıştı ama, izlenen siyasanın uzun vadeli etkisi Rus aristokratlarının zaman içinde batılı davranışları ve kültürü benimsemeleri şeklinde kendini gösterdi.

Hiç de şaşırtıcı olmayan bir yaklaşımla, Pedro Rus ortodoks kilisesini geri kalmış ve her şeye karşı çıkan bir güç olarak gördü. Ortodoks kilisesini kısmen yeniden örgütlemekte ve kilise üzerinde hakimiyet kurmakta başarılı oldu. Pedro Rusya'da laik okullar kurdu ve bilimin gelişmesini teşvik etti. Aynı zamanda Roma takviminin kullanılmasına ön ayak oldu ve Rus alfabesini yenileştirdi. Döneminde Rusya'da ilk gazete kuruldu.

Ülke içinde gerçekleştirdiği bütün bu reformlara ek olarak, Pedro, gelecekte önemli sonuçları ortaya çıkacak bir dış siyaset izledi. Saltanatı sırasında Rusya güneyde Osmanlı imparatorluğu kuzey de İsveç ile savaş halindeydi. Osmanlı imparatorluğu ile yaptığı savaşlarda önceleri bazı galibiyetler elde edilmiş, 1696'da Azak limanı ele geçirilerek Rusya'nın Karadeniz'e açılması sağlanmıştı Ancak saltanatının daha sonraki dönemlerinde Türkler bu bölgedeki savaşları kazanmaya başladılar ve Pedro 1711'de Azak limanını Osmanlı imparatorluğuna geri vermek zorunda kaldı.

İsveç'e karşı girişilen savaşta ise olaylar tam aksi bir seyir izledi; başlangıçta yenilgiye uğrayan Ruslar savaşı zaferle bitirdiler. 1700 de Rusya, o dönem büyük bir askeri güç olan İsveç'e karşı açılan savaşta Danimarka ve Saksonya'nın yanında yer aldı. (Daha sonra Polonya da İsveç'e savaş ilan etti). 1700 yılındaki Narva savaşında Ruslar çok kötü bir yenilgiye uğradılar. Bu savaşın ardından İsveç kralı diğer düşmanlarıyla ilgilenmeye başladı. Bu arada Pedro Rus ordusunu topladı. İsveç ve Rusya arasındaki savaş kaldığı yerden devam etti; 1709'da İsveç ordusu Poltova'da savaşın sonunu getiren yenilgisini aldı.

Rusya'nın bu savaşlar sonrası kazandığı topraklar arasında (kabaca) Estonya ve Letonya ile Finlandiya yakınlarında büyük bir bölge de vardı. Ele geçirilen bölge fazla büyük olmamakla birlikte Rusya'nın Baltık denizine inmesini, dolayısıyla "Avrupa'ya açılan bir penceresi" olmasını sağladığı için önemliydi. Pedro; Neva nehrinin kıyılarında, İsveç'ten aldığı toprakların

bir kısmı üzerinde yeni bir kent kurdu: Bir dönem Leningrad olarak bilinen St. Petersburg. 1712'de başkenti Moskova'dan bu şehre taşıdı. Bundan sonra, St. Petersburg Rusya ve batı Avrupa'nın en önemli temas noktası haline geldi.

Petro'nun iç siyaseti ve savaşlar elbette ki fazlasıyla masraflı olmuştu ve bu durum ek vergilerin getirilmesini kaçınılmaz kıldı. Hem yüksek vergiler hem de yapılan reformlar Rusların birçoğunu öfkelenirdi; Pedro tarafından acımasız yöntemler kullanılarak bastırılan başkaldırıları oldu. Yaşadığı dönemde kendisine karşı çıkmış olmasına rağmen, günümüzde hem Rus hem de batılı tarihçiler Pedro'nun Rus çarlarının en büyüğü olduğu konusunda birleşmektedir.

Petro'nun dış görünüşü son derece heybetliydi. Uzun boyluydu (en aşağı 1.95 m.), yapılı, yakışıklı ve enerjikti. Keyifli, şehvetli ve gürültücü bir mizaca sahipti; yaptığı nükteler genelde kaba kaçmakla birlikte neşe dolu bir insandı. Bazen içkiyi fazla kaçırırdı ve şiddete eğilimli bir yanı vardı. Siyasi ve askeri yeteneklerinin yanı sıra; marangozluk, baskı ustalığı, gemicilik ve gemi inşası gibi alanlarda eğitilmişti. Eşine pek sık rastlanmayacak bir hükümdardı!

Petro iki kez evlendi. İlk eşi Evdoksiyayla on yedi yaşındayken evlenmişti. Yalnızca bir hafta birlikte yaşadılar ve Pedro yirmi altı yaşına geldiğinde karısını bir manastıra yolladı." 1712'de O'ndan boşanarak başka biriyle evlendi. İkinci karısı, Katerina, herhangi bir asalet unvanı taşımayan Litvanyalı bir kızdı. Pedro'nun ilk karısından Aleksis adlı bir oğlu vardı ancak baba-oğul hiç geçinemezlerdi. Aleksis 1718'de Pedro'ya karşı komplo düzenlemekle suçlanarak tutuklandı, işkence gördü ve zindanda öldü. Pedro 1725 yılı başlarında elli iki yaşındayken St. Petersburg'da öldü. Yerine dul eşi Katerina geçti (Büyük Katerina ile karıştırılmamalıdır).

Büyük Pedro bu listede Rusya'nın batılılaşması ve modernleşmesinde oynamış olduğu önemli rolden ötürü yer almaktadır. Ancak, daha birçok ülke yöneticisi benzer siyasa gütmüş olduğundan, neden diğerlerinin değil de Pedro'nun bu listeye alındığı -mantıklı olarak- sorgulanabilir.

Günümüzde, yirminci yüzyılda; devlet başkanlarından birçoğunun ülkelerinde, özellikle bilim ve teknolojiye, Batı yöntemlerinin benimsenmesinin önemini kavramış oldukları bir gerçektir. Ancak 1700'lerde batılılaşmanın arzu edilecek bir şey olduğu, Avrupa dışında bu kadar açıkça görülmemişti. Pedro'yu bu denli öne çıkaran, batılılaşmanın önemini kavrama ve ülkesini modernleştirme konularında yaşadığı dönemin iki yüzyıl ilerisinde bulunmasıydı. Bu uzak görüşlülüğü sayesinde; tahta ilk çıktığı zamanlarda geri kalmış bir ülke olan Rusya, zaman içinde dünyanın birçok ülkesini geçebilmiştir. (Ancak, batı Avrupa'nın on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda kaydettiği hızlı ilerleme nedeniyle Rusya batı Avrupa'ya yetişememiştir).

Rusya'nın Avrupa'nın doğu cephesinde diğer bir önemli devlet olan Osmanlı imparatorluğuyla oluşturduğu tezat oldukça çarpıcıdır. Pedro'nun başa geçmesinden hemen önceki iki yüzyıl boyunca, Osmanlı imparatorluğu askeri, ekonomik ve kültürel açılardan Rusya'dan daha ileriydi (Aslına bakılırsa, Osmanlı imparatorluğu tarihte çoğu zaman Rusya'dan daha ileridir). Ama, 1700'lerde batılılaşmanın önemini kavrayıp ülkeyi bu yöne götürmeye çalışan bir Osmanlı sultanı çıkmamıştır. Dolayısıyla, Rusya Pedro döneminden itibaren hızlı ve geniş adımlar atarken; Osmanlılar yavaş ilerlediler. Bu durum, Kemal Atatürk yirminci yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nde hızlı bir modernleşme programına önderlik edinceye kadar devam etti. O zamana kadar da, Rusya hem sanayi hem de eğitim alanlarında Türkiye'den daha ileri bir konuma gelmişti.

Günümüzde, Rusya'nın Türkiye'den daha gelişmiş olmasını doğal karşılıyoruz. Ancak; o dönemlerde Rusya'nın başında bulunan Büyük Pedro yerine, Osmanlı topraklarında reform yanlısı bir sultan bulunduğunu varsayalım. Bu durumda, Türkiye'nin günümüzde, çok büyük bir güç ve Sovyetlerin elinde bulunan Orta Asya'nın sahibi olma olasılıkları yüksektir. (Orta Asya'da yaşayanlar Müslümandır ve Türklere, Ruslara olduklarından çok daha yakındırlar).

Büyük Pedro akıntıyla sürüklenen bir hükümdar değil, zamanının ilerisinde olan bir kişiydi. Basireti tarihin akışım muhtemelen değiştirerek aksi halde asla yürümeyeceği bir yola yönlendirmiştir. Bu nedenlerle, Pedro'nun bu listede bir yere sahip olma hakkı bana çok sade bir gerçeklikmiş gibi görünüyor.

Petro'yu listede hangi sıraya yerleştireceğime karar verirken ise, O'nunla Kraliçe I. Elizabeth arasında yapılabilecek karşılaştırmadan etkilendim. Elizabeth, özellikle batıda, çok daha ünlüdür. Ancak, ortalama zekaya sahip bir Rus'u bile Elizabeth'in Büyük Pedro'dan daha etkili olduğuna ikna edebileceğimi sanmıyorum. Pedro çok daha yenilikçi, çok daha özgündü. Elizabeth'in esasta halkın isteklerinin uzlaşımın temsil ediyor olmasına karşın, Pedro Rusları daha önce gitmeyi hiç düşünmedikleri bir yöne çeke çeke götürdü. Bu iki kişinin listede buldukları sıralar arasındaki fark, aradan geçen yıllarda İngiltere dünya tarihi üzerinde Rusya'ya göre çok daha belirgin bir rol oynamamış olsaydı, daha da açılırdı.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.412-417